

rús szerepét illetően. Különösen hevesen reagáltak rá az izraeli magyar zsidók vezetői, akik attól féltek, hogy csorba eshet tekintélyükön és az egész magyar zsidóság becsületén. Emiatt a magyar zsidóság és a Magyar Cionista Szövetség egykori vezetői nyilatkozatot tettek közzé, amelyben ismertették, milyen eredményeket ért el a közösség a német megszállás előtt és alatt.¹⁷⁰

Az az ellentmondásos szerep, amelyet Kasztner a háború utolsó szakaszában játszott, mindmáig vita tárgya történészek, teológusok és laikusok között egyaránt. Egyesek szemében Kasztner a háború igazi hőseinek egyike, megmentője több ezer zsidónak, akikre nélküle biztos pusztulás várt volna a fasiszták kezétől,¹⁷¹ mások, elsősorban baloldaliak – hatalomban lévők és hatalommal nem rendelkezők – lényegében gonosztevőnek tekintik, tipikus kollaboránsnak, aki feláldozta a tömegek érdekét, hogy védelmezhesse a kevesekét. Voltak, akik – mint például Hannah Arendt, a német származású amerikai társadalomtudós – Kasztner és a hozzá hasonlók alapállását „morális szempontból romboló hatásúnak” bélyegezték: azzal, hogy elfogadták a „kiváltságos” vagy „híres” zsidók kategóriáját, s azt az elvet, hogy ezeket a zsidókat „kivételes” elbánásban kell részesíteni, „hallgatólagosan elismerték a [náci] törvényt... hogy mindenkinék, aki nem különleges eset, meg kell halnia”. A különleges kategóriák elfogadásából – állítja Hannah Arendt – a náciknak arra a meggyőződésre kellett jutniuk, „hogy ha arra kérik őket, tegyenek kivételeket, és ők alkalmanként tesznek is, hálára kötelezve a kérelmezőt, akkor ezzel meggyőzték ellenfeleiket tetteik törvényességéről”¹⁷².

Bármelyik nézetnek adjunk is hitelt Kasztner jellemének megítélésében – a legtöbb jellemzés érthető módon túlzó –, Kasztner szerepét aligha lehet valamennyire is objektíven felmérni anélkül, hogy figyelembe ne vennénk, milyen magatartást tanúsított a háború idején a zsidók iránt a két hadban álló fél: mérlegre kell tenni egyrészt a nácik elhatározását a zsidókérdés végleges megoldására és e cél megvalósítása érdekében tett erőfeszítéseiket, másrészt a szövetségeseeknek a zsidók sorsa iránt mutatott passzivitását s azt, hogy nem tettek katonai ellenlépéseket a nácik szándékainak megghiúsítására (lásd a 31. fejezetet). Ebben az összefüggésben Kasztner ugyanúgy áldozat volt, mint a többi hatmillió zsidó.

A mentés egyéb csatornái

A Kasztner-csoport június 30-i útnak indítása után egy héttel Horthy leállította a zsidók további deportálását. Noha Kasztner folytatta tárgyalásait Becherrel, az SS bevonásával tett mentési erőfeszítések jórészt hitelüket veszítették. A Brand-misszióhoz és a Kenyérmezőhöz fűzött remé-